

О. В. Гричина
судовий експерт

*Запорізьке відділення Дніпропетровського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України*

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В СИСТЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ, ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ СУДОВИХ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ, ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСАХ

Розглянуто питання щодо ролі судової експертизи в системі доказування під час кримінального, цивільного та господарського процесів. Визначено зміст доказового значення висновку експерта. Визначено особливості дослідження та оцінки висновку експерта як судового доказу. Розроблено практичні рекомендації для судових та слідчих органів з оцінки висновку експерта в системі судових доказів.

Основним завданням системи судочинства є забезпечення повного, справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення справ для винесення законного та обґрунтованого рішення з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, а також інтересів держави. Досягнення зазначеної мети можливе лише за умови справедливого та неупередженого розгляду справи, під час якого будуть встановлені всі фактичні обставини шляхом вивчення зібраних доказів. При цьому процесуальною формою доказів є визначені процесуальним законодавством засоби доказування, одним з яких є висновок судової експертизи, який є досить вагомим доказом, спростувати який без проведення спеціальних досліджень досить непросто.

До питань оцінки структури та доказового значення висновку експерта зверталися багато вчених і практиків, у тому числі Ю. К. Орлов, Р. С. Белкін, Є. В. Васьковський, М. С. Шакарян, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, В. П. Колмаков та інші науковці. Однак, зміст цієї характеристики висновку експерта до сьогодні залишається не зовсім визначеним. Набуває актуальності й питання визначення особливостей оцінки висновку експерта учасниками процесу судочинства.

В зв'язку з цим виникає необхідність визначення змісту доказового значення висновку експерта, виділення особливостей дослідження та оцінки висновку експерта як судового доказу, розроблення практичних рекомендацій для судових та слідчих органів з оцінки висновку експерта в системі доказів підчас кримінального, цивільного та господарського процесів.

Загальні положення теорії судового доказу рівною мірою застосовуються спеціалістами як у галузі цивільного й кримінального процесів, так і у галузі господарського судочинства, оскільки відображають принципові аспекти, які пов'язані з діяльністю судів та слідчих органів по встановленню фактичних обставин, що мають значення для правильного розгляду справи. При доказуванні суд і особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують обставини предмета доказування, його елементи за допомогою доказів, що допомагають сформувати нове знання, яке має значення для вирішення справи. Так, докази, що мають значення для правильного вирішення справи, можуть бути отримані чи встановлені судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів. При цьому, одним з основних способів забезпечення судом та слідчими органами доказів є призначення судової експертизи та отримання, за результатами її проведення, висновку експерта.

Безпосередньо в доктрині процесуального судочинства відомі вчені віддають належне місце процесу доказування, який й досі є актуальним та важливим. Процес доказування завжди пов'язується з іншими суміжними інститутами. Саме тому сукупне їх дослідження надасть змогу більш глибоко пізнати основу процесу доказування. Так, деякі вчені виокремлюють з нього судове пізнання, яке розглядається виключно як діяльність суду. В свою чергу, доказуванням є діяльність осіб, які беруть участь у справі. Ю. К. Орлов розглядає доказування як пізнавальну діяльність, яка здійснюється з метою встановлення обставин, що мають значення для справи [1, с. 7-8]. М. С. Шакарян вказує, що такою є діяльність, спрямована на встановлення обставин справи за допомогою судових доказів [2, с. 176], а Є. В. Васьковський, розкриваючи його зміст в процесуальному значенні, визначає, що доказуванням є встановлення правильності тверджень сторін перед компетентним судом у передбаченій законом формі [3]. Інші розглядають його як комплексне поняття, що включає в себе процесуальну та логічну діяльність суду й осіб, які беруть участь у справі, щодо встановлення наявності або відсутності дійсних обставин справи або як пізнавальну і розумову

діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованому процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження і оцінка доказів.

Враховуючи вищенаведене, значення судової експертизи у процесі судочинства у самому загальному вигляді, з урахуванням даних спеціальної літератури й судової практики, зводиться до наступних положень:

- висновок експерта є джерелом доказової інформації;
- за допомогою судової експертизи з'ясовують походження й причинні зв'язки окремих фактів, ознак, механізмів їх утворення;
- судова експертиза дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення;
- судова експертиза допомагає дати правильну оцінку факту чи певному явищу.

Порядок призначення судових експертиз, визначення обов'язків, прав та відповідальності експертів, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів визначається Законом України «Про судову експертизу», «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», а також Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України та іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності. Відповідно до статей 143 ЦПК, 41 ГПК та 242 КПК України судова експертиза призначається за зверненням сторін або за дорученням слідчого судді чи суду для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. Так, згідно зі статтями 133 ЦПК, 32 ГПК та 84 КПК України висновок експерта визначається одним з основних джерел і способів отримання доказів, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для прийняття правильного та обґрунтованого рішення по справі. Отже, висновок судової експертизи — це письмове викладення експертом відомостей про обставини, що мають значення для справи, встановлені експертом на підставі його спеціальних знань і отриманих у результаті проведеного дослідження матеріалів справи, яке ґрунтується на завданні, сформульованому в ухвалі суду чи постанові слідчого про призначення експертизи.

Аналіз спеціальної літератури показує, що висновок судової експертизи оцінюється у двох напрямках: наукової достовірності висновку і доказового значення висновків експерта. Таким чином, пропонується проводити оцінку доказів у багатьох працях вчених-криміналістів, а саме Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, В. Я. Колдін, Н. І. Клименко, В. П. Колмаков та інші.

Якщо розглядати висновок експерта як засіб доказування, потрібно виходити з того, що цінність останнього у процесі доказування визначається фактичними даними, що складають його зміст. В результаті аналізу спеціальної літератури фактичні дані, які становлять зміст висновку експерта, виходять із трьох взаємопов'язаних, але не однорідних джерел. Одним із них є вихідні дані, до яких входять дані справи та об'єкти, надані експерту слідчим і судом. Будь-яке експертне дослідження розпочинається зі з'ясування завдань, вивчення вихідних даних та об'єктів. Обсяг і зміст фактичних даних, одержаних експертом із цього складного за своєю структурою джерела, визначають напрямок дослідження, обрання методів і засобів для аналізу й порівняння досліджуваних об'єктів. Від досконалості методів і використаних приладів, правильності їх застосування залежать повнота й точність виділених властивостей та ознак досліджуваних явищ, які становлять фактичний базис остаточних висновків. Застосовані методи виступають другим джерелом інформації у висновку експерта. Основним джерелом інформації є сам експерт. Саме експерт, його спеціальні знання й досвід і є тим головним першоджерелом, завдяки якому фактичні дані, одержані із зазначених першоджерел, узагальнюються, проходять розумове оцінювальне оброблення та формуються у вигляді остаточних висновків про факти, установлення яких було завданням експертизи [4, с. 134–144]. Однак, Ю. К. Орлов відмічав, висновок експерта, як і будь-який інший доказ, може виявитись сумнівним або навіть неправильним з різних причин. Експерту можуть бути надані неправильні вихідні дані або несправжні об'єкти. Може виявитись недостатньо надійною методика, що була ним застосована, і нарешті, експерт, як і всі люди, не застрахований від помилок, які, хоча і рідко, але зустрічаються в експертній практиці. Тому висновок експерта, як і будь-який інший доказ, повинен піддаватися ретельній, всебічній і критичній оцінці. Отже, висновки експерта підлягають оцінці особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором, судом на загальних підставах [5, с. 40].

Доказове значення висновку експерта залежить від логічної форми висновку: висновок про наявність певного факту чи обставини має

більшу доказову цінність, ніж висновок про можливість їх існування. Тобто, значення висновку експерта не може розглядатися окремо від інших доказів, воно визначається тільки у контексті конкретної справи та зібраних у неї інших фактичних даних. Сукупність наявних доказів може мати значення для прийняття рішення слідчим (судом) тільки тоді, коли ця сукупність у своєму завершальному вигляді виключає можливість як додаткових версій, так і інших тверджень, тобто певний висновок є єдиним і причинно-зумовленим [6, с. 110–131].

Доказове значення результатів експертизи визначається ще й формою проміжних та кінцевих висновків. Так, використання категоричного висновку експерта, який установив природу та сутність об'єкта, що є доказом у справі, зазвичай не складає особливих труднощів. У цьому випадку слідчий чи суддя, переконавшись в обґрунтованості результатів експертизи, має змогу використати їх у повному обсязі для встановлення обставин, які підлягають доказуванню. Однак, на практиці виникають труднощі при встановленні слідчим або судом доказового значення альтернативних, вірогідних та умовних висновків експерта [7, с. 137–139]. Альтернативний висновок формулюється тоді, коли експерту не вдалося дійти до єдиного варіанту рішення, у зв'язку з чим підсумком дослідження стало кілька таких варіантів. Доказове значення такого висновку полягає в тому, що він обмежує кількість варіантів, які перевіряються, підвищує значущість тих, що залишилися, а іноді дозволяє проведенням відповідних слідчих дій дійти однозначного висновку шляхом виключення інших варіантів. Умовним називається висновок, в якому істинність твердження ставиться в залежність від конкретної умови. Такий висновок може мати доказове значення тільки тоді, коли її наявність підкріплюється іншими доказами. Однак ця умова встановлюється та обґрунтовується матеріалами справи, які не увійшли до предмету експертного дослідження. Та чи інша форма висновку експерта сама по собі не означає його істинність або хибність, і що питання про істинність вірогідного висновку експерта вирішується в результаті його перевірки і оцінки в системі всіх зібраних у справі доказів. Крім того, важливою обставиною також є те, що експерт не виключає самої можливості певного факту. Узгоджуючись з доказами, які стосуються того ж факту, такий висновок виключає сумніви щодо повноти дослідження, які можуть виникнути в тому випадку, якби експертиза не проводилась зовсім. Таким чином, вірогідний висновок експерта має орієнтує значення, і від нього не варто відмовлятися.

Таким чином, доказове значення висновку експерта — це характеристика, що відображає його місце в системі інших доказів у справі, а також рівень аргументованості висновку експерта та його сприятливості до розуміння слідчим (судом), іншими учасниками кримінального, цивільного та господарського процесу. Доказове значення має враховуватися слідчим та судом при оцінці висновку експерта в системі доказів у кримінальній, цивільній та господарській справі. Доказова значущість результатів експертизи зумовлюється не тільки їх місцем в системі інших доказів у справі, але й залежить від змісту висновку експерта, якостей описання в ньому перебігу та результатів досліджень.

Завершальним етапом діяльності з формування висновку експерта як судового доказу є дослідження його змісту, оцінка і, якщо виникне потреба, перевірка. Метою дослідження і оцінки висновку експерта є встановлення:

- правосуб'єктності та компетентності експерта;
- обґрунтованості й вмотивованості висновку, тобто його переконливості, наукової та логічної доведеності підсумкового висновку;
- вірогідності встановлених фактичних даних, тобто відповідності їх дійсності;
- належності встановлених у висновку даних, тобто об'єктивного зв'язку з обставинами справи;
- інформативності висновку, тобто обсягу відомостей, що містяться в ньому, про фактичні обставини злочину, які підлягають визначенню;
- ролі висновку експерта в системі доказів з урахуванням значущості встановлених фактичних даних для справи.

Відповідно до ст. 212 ЦПК, ст. 94 КПК та ст. 43 ГПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному, безпосередньому й неупередженому дослідженні всіх обставин справи чи провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому, слід зазначити, що жоден доказ не має для суду чи слідчого наперед встановленого значення.

Дослідження висновку експерта являє собою безпосереднє вивчення тексту висновку і сприйняття ілюстративного матеріалу. Слідчим чи судом аналізується висновок експерта для з'ясування, пізнання його змісту, отримання інформації, що міститься в ньому. У

ході оцінки висновку зіставляється з іншими доказами в справі, визначається ступінь повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевіряються процесуальні вимоги призначення і проведення експертизи, вірогідність отриманих експертом результатів.

Аналізуючи процесуальне законодавство слід зазначити, що у результаті дослідження та оцінки експертного висновку відповідно до ст. 42 ГПК, ст. 189 ЦПК та ст. 101 КПК України суд чи слідчий орган може визнати його:

- повним та обґрунтованим і покласти в основу рішення;
- неповним або нечітким та незрозумілим і призначити додаткову експертизу;
- таким, що викликає сумнів у його правильності, та призначити повторну експертизу;
- таким, що не враховується при винесенні рішення, у разі неподання суду з висновками експерта.

Якщо суд не погоджується з висновком експерта, він відповідно до ч. 6 ст. 42 ГПК, ст. 102 КПК, та ст. 147 ЦПК Україна має право відхилити цей висновок. Мотиви відхилення висновку експерта, як і оцінку експертного висновку, суд має викласти в судовому рішенні.

При цьому, як зазначає А. Р. Белкін практика переконливо свідчить, а анкетування працівників слідства та суду підтверджує, що в більшості випадків з усього висновку експерта слідчого та суд цікавлять лише підсумки. Оцінка суб'єктами доказування висновку експерта звичайно зводиться лише до перевірки повноти цих висновків, їх форми та відповідності іншим доказам у справі. Слідчий і суд, як правило, можуть оцінити лише повноту висновку експерта, перевіrivши, чи на всі поставлені питання дано відповідь, і усвідомивши характер цих відповідей. Можуть вони оцінити і дотримання експертом необхідних процесуальних вимог, і наявність у висновку всіх необхідних реквізитів. Орган, який призначив експертизу, зазначає А. Р. Белкін, не в змозі оцінити ані наукову обґрунтованість висновків експерта, ані правильність вибору і застосування ним методів дослідження, ані відповідність цих методів сучасним досягненням відповідної галузі знань, оскільки для такої оцінки цей орган повинен мати ті ж самі пізнання, що й експерт [8, с. 419–421]. Більше того, існуюча форма висновку експерта не дозволяє оцінити навіть компетенцію експерта, який проводить дослідження, оскільки містить вказівки лише на характер освіти і стаж роботи експерта. Проте ані перше, ані друге

ще не свідчить про те, що він достатньо професійно вирішив саме це експертне завдання: про компетентність експерта в питаннях конкретного експертного завдання неможливо обґрунтовано міркувати на підставі цих даних. Отже, підводить підсумок А.Р. Белкін, аргументи на користь можливості повноцінної оцінки слідчим і судом висновку експерта дуже далекі від життя, від реальної слідчої і судової практики [8, с. 112-114]. На думку вченого, слід чітко визначити ті критерії, якими слідчий і суд повинні керуватися під час оцінки висновків експерта, причому критерії реальні і загальнодоступні.

Чинним процесуальним законодавством визначені критерії оцінки висновків експерта зводяться лише до встановлення належності, допустимості, достовірності та повноти висновку. Однак, на думку автора, щоб провести повну оцінку висновку експерта необхідно розглянути його також з позиції таких критеріїв як: ясність, обґрунтованість, автентичність та відповідність іншим доказам. Нижче, в таблиці, розкрита суть кожного критерію оцінки висновку експерта із зазначенням конкретних дій, необхідних для проведення всебічної, повної, безпосередньої й неупередженої оцінки висновку експерта судово-слідчими органами.

Таблиця 1.

Критерії оцінки висновку експерта

Критерії оцінки	Зміст критерію
Повнота	Для визначення повноти висновку експерта необхідно встановити: – чи на всі запитання, сформульовані в постанові (ухвалі) про призначення експертизи, експертом надані відповіді. Варто враховувати, що число підсумкових висновків не обов'язково повинно збігатися з кількістю поставлених запитань. У висновку можуть бути вирішені запитання, поставлені з ініціативи експерта, якщо виявлені факти мають значення для справи; – якщо в постанові (ухвалі) про призначення експертизи були винесені питання, що відносяться до різних видів експертиз, то у висновку експерта, який вирішує частину питань, повинні міститися посилання на інші висновки, у яких вирішуються інші питання; – чи містить висновок експерта всі обов'язкові реквізити та складові частини; – чи всі із представлених об'єктів чи зразків досліджені експертом та зазначені у вступній частині висновку експерта.

Ясність	Для визначення ясності висновку експерта необхідно встановити: – чи є винесені експертом кінцеві висновки чіткими, ясними, од- нозначними, такими, що не вимагають для розуміння їх сутності спеціальних знань.
Належність	Для підтвердження належності висновку необхідно встановити: – чи є зв'язок між фактичними даними, відображеними у висно- вку з обставинами, що підлягають доказуванню, тобто із пред- метом доказування; – чи є відповідність між інформаційним змістом висновку експер- та і обставинами справи; – чи є відомості, зазначені у висновку експерта, значущими для того щоб підтвердити або спростувати обставини, що мають знач- чення для розгляду та прийняття обґрунтованого рішення по спра- ві.
Допустимість	Для підтвердження допустимості висновку експерта необхідно встановити: – чи були враховані вимоги процесуального законодавства від- носно суб'єкта дослідження, речових джерел інформації, засобів, прийомів і інших умов одержання висновку експерта.
Обґрунтова- ність та достовірність	З метою підтвердження обґрунтованості та достовірності висно- вку експерта визначається наступне: – чи описано експертом всі застосовані ним методи, методики та умови їх застосування; – чи були вказані експертом при проведенні повторної експертизи причини розбіжностей з висновками попередніх експертиз, у разі їх наявності; – чи відповідають кінцеві висновки проміжним, що були наведені у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експер- та; – чи відсутні протиріччя між окремими частинами висновку; – чи узгоджується трактування результатів дослідження, викладе- не в тексті висновку, з даними або дослідницькими фотознімками, поданими в додатку до висновку; – чи відсутні арифметичні помилки у проведених обчисленнях. У бухгалтерських, автотехнічних, товарознавчих, матеріалознавчих і інших експертизах, при проведенні яких визначаються різні кіль- кісні показники, використовуються досить прості математичні формули, доступні для контрольної перевірки слідчим чи судом; – чи наявні в матеріалах справи або інших, доступних слідчому чи суду, джерелах або висновках ті дані, факти і обставини, на які посилається експерт для аргументації, обґрунтування зробленого ним висновку.

Автентичність	<p>Для підтвердження автентичності висновку необхідно встановити:</p> <ul style="list-style-type: none"> – чи повністю описані та виконані приписи методики, обраної відповідно до поставленого в постанові (ухвали) питання і особливостей представлено на дослідження об'єкта; – чи відповідають основні ознаки та характеристики досліджуваного об'єкта застосованим до нього методикам для надання проміжних та кінцевих висновків; – чи правильно визначено експертом ознаки, які повинні бути отримані відповідно до описаних в методичній літературі умов застосування методики.
Відповідність іншим доказам	<p>З метою підтвердження відповідності іншим доказам висновку експерта визначається наступне:</p> <ul style="list-style-type: none"> – чи відповідає дійсності інформація про об'єкт дослідження, що зазначена у висновку експерта, наявним в матеріалах справи доказам, фактам і обставинам; – чи існують протиріччя між підсумковими висновками експерта і матеріалами справи. Якщо ж виявлені протиріччя, що можуть бути обумовлені як помилками, допущеними при експертному дослідженні, так і недоброякісністю інших доказів, необхідне призначення як повторної експертизи.

Узагальнюючи наведені думки, доказове значення висновку експерта — це характеристика, що відображає його місце в системі інших доказів у справі, а також рівень аргументованості висновку експерта та його сприятливості до розуміння слідчим чи судом, іншими учасниками кримінального, цивільного чи господарського процесу. Дослідження і оцінка висновку експерта полягає у підтвердженні його відповідності основним критеріям визначеним у процесуальному законодавстві. При цьому, підсумовуючи вищевикладене, потрібно зазначити про необхідність створення загальнодоступної і законодавчо встановленої системи критеріїв оцінки висновків експерта, оскільки визначені процесуальним законодавством критерії оцінки висновків експерта є не повними та не дозволяють провести всебічну оцінку не тільки висновків експерта, а й інших джерел доказів підчас кримінального, цивільного та господарського процесів.

Список використаних джерел

1. Орлов Ю. К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе / Ю. К. Орлов. — М.: Юрист, 2009. — 175 с.
2. Гражданский процесс / за ред. М. С. Шакарян. — М.: Юрид. лит., 1993. — 559 с. — С. 176.

3. *Васьковский Е. В.* Учебник гражданского процесса / *Е. В. Васьковский*; МГУ им. М. В. Ломоносова, юрид. фак., каф. гражд. процесса; Кубанск. гоС. ун-т, юрид. фак., каф. гражд. процесса и труд. права. — Краснодар, 2003. — 295 с.
4. *Васильев С. В.* Цивільний процес України: навч. посібник / *С. В. Васильев* — К.: Центр учбової літ., 2013. — 344 с.
5. *Орлов Ю. К.* Заключение эксперта как источник выводного знания в судебном доказывании (уголовно-процессуальные, криминалистические и логико-гносеологические проблемы) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / *Ю. К. Орлов*. — М., 1985. — 54 с.
6. *Господарське* процесуальне право: підручник / [*В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець*]; за заг. ред. *В. Д. Чернадчука*. — Суми: ВТД «Університет. книга», 2008. — 378 с.
7. *Кримінальний* процес: підручник / [*В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний*]; за заг. ред. *В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного*. — К. : Центр учбової літ., 2013. — С. 137-139.
8. *Белкин А. Р.* Теория доказывания: науч. -метод. пособ. / *А. Р. Белкин*. — М.: Норма, 1999. — 418 с.
9. *Цивільний* процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
10. *Господарський* процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
11. *Кримінальний* процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА В СИСТЕМЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ, КАК ОДИН ИЗ ИСТОЧНИКОВ СУДЕБНЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ, ГРАЖДАНСКОМ И ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОЦЕССАХ

О. В. Гричина

Одним из основных способов обеспечения судом и следственными органами доказательств является назначение судебной экспертизы и получения, по результатам ее проведения, заключения эксперта. Вопросы оценки, структуры и доказательственное значение заключения эксперта до сих пор остается не определенным. Важное значение приобретает вопрос определения основных особенностей оценки заключения эксперта участниками процесса судопроизводства, а также создание доступной системы критериев оценки заключения эксперта судебными и следственными органами.

Целью статьи является определение содержания, доказательственного значения заключения эксперта, выделение особенностей исследования и оценки заключения эксперта как судебного доказательства, разработка практических рекомендаций для судебных и следственных органов по оценке заключения эксперта в системе доказательств во время уголовного, гражданского и хозяйственного процессов.

В статье рассмотрены вопросы роли судебной экспертизы в системе доказывания во время уголовного, гражданского и хозяйственного процессов. Определено содержание доказательственного значения заключения эксперта, как характеристики, которая отражает его место в системе других доказательств. Выделены особенности исследования и оценки заключения эксперта как судебного доказательства. В статье определены основные критерии оценки заключения судебной экспертизы и раскрыта суть каждого критерия с указанием конкретных действий, которые необходимо провести суду или следователю для всесторонней, полной, непосредственной и беспристрастной оценки заключения эксперта. Разработаны практические рекомендации для судебных и следственных органов по оценке заключения эксперта в системе судебных доказательств.

FORENSIC EXAMINATION OF THE SYSTEM OF MEASURE, AS A SOURCE OF FORENSIC EVIDENCE IN CRIMINAL, CIVIL AND COMMERCIAL LITIGATION

O. V. Hrychyna

One of the main ways to provide the court and the investigating bodies of evidence is a judicial examination and obtain, as a result of its implementation, the expert. The assessment, structure and probative value of expert opinion to this day remains certain. Gaining importance the determination of characteristics of the expert evaluation stakeholders proceedings.

The aim of the article is to define the content probative value of expert opinion, the selection of features and research evaluation of expert opinion as court evidence developing practical recommendations for judicial and investigative bodies to assess expert opinion on the system of evidence during the criminal, civil and commercial litigation.

The article deals with the role of forensics in the system of evidence during the criminal, civil and commercial litigation. The content probative value of expert opinion as characteristics that reflect its place in the other evidence. Highlight features of the study and evaluation of the expert as court evidence. The paper identifies the key criteria for evaluating the conclusion of legal expertise and essence of each criterion with specific actions necessary to carry out the court or investigating for a comprehensive, full, immediate and impartial evaluation of the expert. Practical recommendations for judicial and investigative bodies to assess the expert forensic evidence in the system.